

УДК 811.161.2+1'37

ГРАМАТИЧНІ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ КАТЕГОРІЇ В КАТЕГОРИЗАЦІЇ ДІЙНОСТІ

Богдан Грещук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра української мови,
вул. Шевченка, 57/310, 76025, м. Івано-Франківськ, Україна,
тел. (0342)59 60 08; (0342)59 60 02*

Розглянуто категоризацію світу та знань про нього граматичними і лексико-семантичними категоріями. Проаналізовано погляди мовознавців на природу граматичних і лексико-семантичних категорій у їхньому взаємозв'язку та їхню роль у формуванні концептуальної та мовної картин світу.

Ключові слова: категоризація дійсності, граматична категорія, лексико-семантична категорія, концептуальна картина світу, мовна картина світу.

Після загальних частиномовних значень ступінь узагальнення й абстрагування властивий граматичним категоріям кожної з частин мови. Ще О. О. Потебня звернув увагу на те, що “слово містить у собі вказівку на відповідний зміст, притаманний тільки йому одному і водночас вказівку на один або декілька загальних розрядів, які називаються *граматичними категоріями* [виділення наше – Б. Г.], під які зміст цього слова підводиться одночасно зі змістом багатьох інших. Указівка на такий розряд визначає постійну роль слова в мовленні, його постійне відношення до інших слів ... Із найближчих значень двоякого роду, що одночасно існують у такому слові, перше ми назвемо частковим і лексичним, значення другого роду – загальним і граматичним. Найближче значення першого роду ми перед цим називали формальним стосовно дальшого значення; але стосовно граматичних категорій це формальне значення є речовим” [23, с. 35–36]. У цих міркуваннях, крім іншого, повертає увагу зв'язок граматичних і лексичних значень слова, що формують його змістову єдність.

Питанням категоризації дійсності граматичними засобами чимало уваги приділив О. О. Шахматов. Учений вважав, що лексичні, реальні значення слів будь-якої мови різноманітні, як і різноманітні поняття, які виникають у мисленні у процесі пізнання зовнішнього світу. Формальні, граматичні значення обмежені незначною кількістю категорій, які ґрунтуються на реальних, лексичних значеннях слів. Зазначимо, що залежність граматичних категорій від лексичної семантики того чи іншого слова не є прямою: вона опосередкована загальними частиномовними значеннями предметності, ознаковості, процесуальності, які виникають у свідомості мовців. Категорії реальних значень визначають формальні значення слів, вони є змінними частинами мови, а результатом цих змін є граматичні форми; “змінні частини мови, вступаючи у взаємні стосунки, створюють ряд категорій формальних значень”, зокрема іменники – категорії відмінка й числа, прикметники змінюються за

відмінками, числами, родами й ступенями; дієслова змінюються за категоріями особи, числа, часу, відміни, стану, виду тощо [32, с. 11–12].

Граматичну категорію учений визначав за відношеннями між словами, які супроводять лексичне значення слова. “Граматичними категоріями визначається внутрішній зв’язок окремих слів між собою і відношення їх до речення” [9, с. 30].

Важливим компонентом концепції категоризації світу граматичними засобами для О. О. Шахматова був тісний зв’язок морфології і синтаксису, а граматики в цілому – зі словотвором і лексикологією та семасіологією [5, с. 434].

Л. В. Щербя сформував категоризувальну функцію граматики у висловлюванні “граматика по суті зводиться до опису наявних у мові категорій”, під якими він розумів “ті групи одноманітностей у мові, під які підводяться одиничні явища” [33, с. 188]. В інтерпретації граматичної категорії учений ґрунтувався на нерозривному зв’язку змісту, значення і формальних ознак – виразників категорій: “Існування будь-якої граматичної категорії зумовлюється тісним і нерозривним зв’язком її смислу і всіх формальних ознак, оскільки невідомо, чи означають вони що-небудь, а відтак – чи існують вони як такі і чи існує сама категорія” [34, с. 80]. При цьому граматичні категорії можуть мати по кілька формальних ознак, деяких в окремих випадках може і не бути, але “якщо в мовній системі будь-яка категорія має повне вираження, то вже сам смисл змушує нас підводити те чи інше слово під дану категорію” [34, с. 80].

Цікаві думки щодо категоризації дійсності граматичними засобами містить концепція В. В. Виноградова. На думку вченого, граматичну категоризацію потрібно розглядати в тісному зв’язку з категоризацією світу лексико-семантичними і словотвірними засобами, а граматичні значення є лише окремими компонентами в складноструктурованій смисловій структурі слова. “Лексичні значення слова підводяться під граматичні категорії, – стверджує він. – Слова являють собою внутрішню, конструктивну єдність лексичних і граматичних значень” [3, с. 18]. Самі ж граматичні категорії у межах частин мови є замкнутими системами форм у межах парадигм відмінювання, дієвідмінювання [3, с. 35]. В. В. Виноградов зазначав про якісну неоднорідність граматичних категорій. Такі граматичні категорії, як “категорія відмінка, категорія дієслівної модальності, категорія часу, категорія особи з погляду мовлення і т. д., – писав він, – виражаючи відношення між предметами і явищами дійсності, а також відношення мовлення до дійсності, зовсім не сприймаються як продукт простого узагальнення лексичного матеріалу і абстрагування від нього. Незалежно від їх генези вони є граматичними категоріями іншої якості й іншого ступеня абстрагованості, ніж такі граматичні категорії, як, наприклад, категорія роду іменників, категорія дієслівного виду, категорія відносності прикметників, категорія особи і живої істоти іменників та інші подібні, міцно пов’язані з лексико-семантичними своєрідностями словесного матеріалу, міцно пов’язані з усією лексикологічною базою. Отже, є глибокі якісні відмінності в природі різних типів граматичних категорій”. [4, с. 192].

На нерозривному зв’язку граматичних і лексичних значень наголошує І. К. Кучеренко: “Розуміння граматичного значення як супроводжуючого лексичного ми вважаємо неточним, бо воно може бути усвідомлене як необов’язкове, паралельно існуюче з лексичним значенням у слові, тоді як насправді граматичні значення нерозривно зв’язані з лексичним, становлячи з останнім органічну єдність у слові, а не паралельне співіснування” [14, с. 17]. Водночас учений зазначає про специфіку кожного з них, яка полягає в неоднаковому відображенні дійсності. “Граматичне значення теж відображає реальну дійсність. Лексичне значення слова відображає сам

предмет чи явище (співвідносно з ним), а граматичне відображає реальний вияв того, що відображено в лексичному значенні слова, тобто невідривні характерні особливості предметів і явищ, їх прояви в дійсності” [14, с. 20].

Характерною особливістю граматичних категорій з погляду їх буття, функціонування та співвідношення з позамовною дійсністю і мисленням є взаємозв'язок і взаємозумовленість граматичних значень і граматичних форм. Більшість учених поділяють думку, що граматична категорія – це інтегральна мовна одиниця, яка ґрунтується на взаємному протиставленні двох або більше однорідних граматичних значень, виражених комплексом співвідносних граматичних форм. При цьому граматичні категорії залежно від того, чи властиві вони словоформам або словосполученням і реченням, поділяють на морфологічні та синтаксичні. Зокрема, автори “Російської граматики” у розділі “Морфологія” дають таке визначення категорії: “Морфологічна категорія – це система протиставлених один одному рядів морфологічних форм із однорідними значеннями” [26, с. 455], а в розділі “Синтаксис” – “синтаксичною категорією можна вважати систему протиставлених один одному рядів синтаксичних одиниць із граматичними (синтаксичними) значеннями, які об’єднуються в єдине, спільне значення” [27, с. 11]. Така інтерпретація граматичної категорії як вузлової одиниці граматичної класифікації граматичних описів утвердилася в сучасному російському мовознавстві, див. [21, 5–14; 20, 3–7; 18, 24–31; 29; 7; 1, 65–76] та ін.

В українському мовознавстві подібний погляд на граматичну категорію знаходимо вже в “Морфології” відомого п’ятикнижжя “Сучасна українська літературна мова”: “Граматична категорія – це загальне граматичне поняття, яке ґрунтується на встановленні корелятивної взаємозалежності між двома або кількома граматичними значеннями, що виражаються певною системою співвідносних граматичних форм” [28, с. 12]. Таке трактування граматичної категорії принципово не розходиться з визначеннями її у новітній граматичній літературі, пор.: “Граматична категорія являє собою **узагальнене граматичне значення**, яке об’єднує низку протиставлених одне одному **однорідних граматичних значень і граматичних форм** вираження цих значень” [6, с. 28]; “Протиставлені ряди морфологічних форм з однорідним значенням формують загальне значення категорії і становлять її структуру” [8, с. 15]; “на противагу морфологічній категорії синтаксична категорія являє собою сукупність синтаксичних одиниць (мінімальних синтаксичних одиниць, словосполучень, речень, висловлень, надфразових єдностей тощо), яка загальним синтаксичним змістом охоплює синтаксичні категорії різних синтаксичних одиниць” [19, с. 68].

Граматичні категорії неоднозначно трактують і в сучасній зарубіжній лінгвістиці. Як стверджує Дж. Лайонз, сам термін “категорія” в граматиці “часто використовують подібно до термінів “клас” або “множина”, що виділяються в описі конкретних мов. Деякі автори називають “категоріями” “частини мови”; інші закріплюють цей термін за тими ознаками, які асоціюються з “частинами мови” в класичних мовах (особа, час, спосіб тощо). Є й ряд інших – ширших, вужчих або зовсім інших трактувань” [15, с. 286]. Однак усі дослідники граматичних категорій, які традиційно виділяють у межах частин мов, констатують: визначальною ознакою граматичної категорії є її інваріантна природа, яка виявляється в тому, що вона (категорія) охоплює не менше, ніж два протиставлені та взаємозумовлені граматичні значення з відповідними граматичними формами. Граматичній категорії як родовому абстрактному граматичному поняттю підпорядковані граматичні значення, які є

частковими виявами відповідної граматичної категорії. Граматичні категорії відрізняються від граматичних значень ступенем і характером абстрактності та способами їхнього вияву в структурі мови. “Граматична категорія як найбільш широке і загальне граматичне поняття має вищий ступінь узагальнення й абстрактності відносно до менш загального за своїм обсягом граматичного значення. Як родове поняття вона має порівняно з граматичним значенням вужчий зміст і ширший обсяг. Граматичні категорії за своєю природою далеко складніші від порівняно менш складних граматичних значень” [13, с. 90].

Граматичні категорії, будучи менш узагальненими й абстрактними мовними одиницями, ніж частини мови, але значно абстрактнішими й більш узагальненими, ніж слова, тісно пов’язані, як було зазначено, з тими категоріями, які виражені лексичними засобами. Зазначимо, що граматичні і лексичні значення виявляються у слові, там вони становлять єдність. Також граматичні і лексичні значення співвідносні зі змістом відповідних логічних понять, бо в них відображено те, що існує в дійсності, однак їх функції у когнітивних процесах неоднакові. “Роль лексичних значень полягає в тому, що вони створюють основний матеріал нашої думки, граматичні ж значення надають нашій думці оформленість. Граматичні значення не є предметом нашої думки, на них думка ніколи не зосереджується, вони не фіксують нашої думки, як це роблять лексичні значення слів”, і цим самим “приводять останні у взаємозв’язок одні з одними в нашій свідомості” [14, с. 23–24].

Проте і заперечувати безпосереднього зв’язку граматичних значень з думкою не варто, оскільки вони за своєю суттю є виявом відповідних граматичних категорій, які виступають як способи позначення і є семантичними в своїй основі [15, с. 507].

Аналізуючи види лінгвальних значень, за допомогою яких саме і здійснюється категоризація навколишньої дійсності та знань про неї, І. І. Ковалик поділяє їх на категорійні і некатегорійні. Категорійними значеннями, на думку вченого, є ті комплекси узагальнених значень, які підпорядковані відповідним лінгвальним категоріям, тобто загальні частиномовні значення, словотвірні значення дериватів та граматичні значення слів. “Некатегоріальними значення бувають у лінгвоодинацях: лексичні значення у словах і у відповідних лексикалізованих словосполученнях, фраземні значення у фраземах” [12, с. 172]. Така інтерпретація лексичного значення не зовсім переконлива. Звичайно, існує відмінність між сутністю частиномовних, словотвірних, граматичних значень, з одного боку, та лексичних значень, з іншого, однак це ще не є підставою позбавляти слова категоризувальної функції хоч би тому, що “словесні знаки як основні класифікаційно-номінативні елементи – не прості назви, етикетки, а психо-фізіологічні сутності, уявлення і поняття, “одягнуті” в мовну форму і такі, що стали для носіїв даної мови сигналами дійсності, засобом дематеріалізації другого порядку віддаленості від баченого, сприйманого дотиком, відчуваного” [30, с. 224]. Саме завдяки цим ознакам “лексичне значення слова є категорією відображальною, а слова поряд із реченням – категорією гносеологічною” [30, с. 225]. Лексичні значення, за спостереженнями його дослідників, “складні утворення, безпосередньо вплетені в когнітивні системи свідомості” [22, с. 65].

Як відомо, головними прийомими формування понять є такі когнітивні дії, як абстракція, ідеалізація, узагальнення, порівняння, визначення. Самі ж поняття як результати пізнання дуже рухливі, швидкоплинні, скороминущі, змінні, тому вони потребують об’єктивування. “Для дискретизації предметних, фактологічних знань й існує в мові універсальний спосіб – найменування предметів і понять про них за допомогою слів. Саме стійкість форм слів сприяє позначенню понять, у яких

відображається іноді таке химерне поєднання властивостей і ознак предметів, які неможливо репрезентувати і тим більше відтворити у вигляді наочного образу цього предмета. Поняття, як правило, виражається і закріплюється в мовній формі – в слові, словосполученні, тобто в номінативному знаці” [24, с. 111], воно невіддільне від лексичного значення. Як слушно зауважив С. Д. Кацнельсон, “словесна експлікація поняття – це <...> могутній засіб актуалізації елементів індивідуального досвіду і знання, їх “перекидання” із “другого ешелону” на “передній план” свідомості” [11, с. 25].

Дехто з дослідників трактує лексичне значення слова саме як категорійне. Зокрема, О. Р. Лурія зазначає: “Під значенням слова, яке виходить за межі предметної віднесеності, ми розуміємо здатність слова не тільки замінити або репрезентувати предмети, не тільки збуджувати близькі асоціації, але й *аналізувати предмети*, вникати глибше у властивості предметів, *абстрагувати і узагальнювати їх ознаки*. Слово не тільки замінює річ, але й аналізує річ, *уводить цю річ у систему складних зв'язків і відношень*. Абстрагувальну, узагальнювальну і аналізуювальну функцію слова ми і назвемо категоріальним значенням” [16, с. 42]. Отже, категоризувальна функція слів полягає в тому, що вони аналізують кванти позамовної дійсності, які відображені у їхніх лексичних значеннях, відносять їх до певних категорій. Поява нового слова завжди відбиває складну когнітивну операцію, що “свідчить про завершення пізнавального процесу: якась сторона об'єктивної дійсності стала суб'єктивно сприйнятою, перетворилася в елемент знання як творчої взаємодії суб'єкта й об'єкта” [25, с. 8].

Природа категоризації дійсності словом ґрунтується на його властивості узагальнювати: “Узагальнюючи предмети, слово є знаряддям абстракції, а узагальнення є найважливішою операцією свідомості. Саме тому, називаючи той чи інший предмет словом, ми тим самим відносимо цей предмет до певної категорії. Це і означає, що слово є не тільки засобом заміщення речі, уявлення; воно є і *клітинкою мислення*, тому що найважливішими функціями мислення є саме абстракція і узагальнення” [16, с. 43]. Тому С. Д. Кацнельсон вважав, що “головне в значенні слова – це узагальнений характер відображення реальності, що міститься в ньому” [11, с. 18].

Поряд із категоризацією дійсності та знань про неї у словах ще існує “категоризація предметних знань за допомогою різних семантичних категорій” [24, с. 110], під якими, якщо виходити із логіки визначення категорії як групи мовних елементів, що виділяються на основі якоїсь спільної ознаки, розуміють передовсім семантичні поля. Наголосимо, що в лінгвістиці поняття поля має свою історію, його інтерпретують неоднозначно. Детальний аналіз польового підходу в мовознавстві містять монографії Г. С. Щура та Ю. М. Караулова [35; 10]. Зазначимо, що семантичне поле за своєю суттю є мисленнєвим феноменом і має категорійний статус, адже “не мало явищ, які тепер інтерпретують як “поле”, ще недавно трактували як категорії або системи. У деяких працях їх і до цього часу так визначають” [35, с. 22]. Характерно, що для більшості представників польової інтерпретації лексики вона “репрезентована сукупністю часткових систем (названих семантичними полями), всередині яких монемо пов'язані відношенням взаємного протиставлення” [17, с. 168].

З огляду на те, що мовна модель світу співвідносна з концептуальною, виділяють: 1) поняттєві, або концептуальні, поля, які репрезентують сферу поняттєвого змісту, зумовлену закономірностями організації предметного світу та

логікою людського мислення, тобто знання реальної дійсності; 2) семантичні поля – різного типу лексико-семантичні парадигматичні угруповання, системно-структурні об'єднання слів конкретної мови, позначені її національно-культурною своєрідністю, тобто знання мови, слів і їхніх значень; 3) асоціативні поля – об'єднання слів за характером смислових зв'язків, які варіюються від однієї мовної особистості до іншої, від одного мовного соціуму до іншого. “В реальному функціонуванні і сприйнятті мови ці три ізоморфні види полів взаємодіють то як зміст і форма його вираження, то як причина і її наслідок, то як інваріантне (спільне) і варіантне (індивідуальне) тощо; це – знання системних і асистемних зв'язків слів” [24, с. 138].

Зв'язок і взаємозумовленість поняттєвої і мовної моделей світу полягають у тому, що обидві моделі у свідомості людини мають вихідним пунктом ті самі джерела, які складаються зі словника та пов'язаної із ним граматики, а також ідеології, яка допомагає встановити залежність між розрізненими елементами і відтворити цілісну картину. “Той факт, що ця картина організована не за мовними законами, а за “законами світу”, підтверджує не раз уже висловлюваний у літературі погляд про необхідність розрізняти “семантику відображення” і власне “лінгвістичну семантику”. Сфера лінгвістичної семантики, очевидно, цілком поглинається мовною моделлю світу, сфера семантики відображення належить до концептуальної моделі світу” [10, с. 274].

Дослідники концептуальних і мовних картин світу поділяють думку, що головним змістовим елементом мовної картини світу є семантичні поля, а одиницями концептуальної картини світу – константи свідомості. “Концептуальна модель світу містить інформацію, репрезентовану в поняттях, а в основі мовної моделі світу лежать знання, закріплені в семантичних категоріях, семантичних полях, створених із них у межах цього поля тієї чи іншої конкретної мови” [24, с. 139].

Отже, мовна категоризація світу лексико-семантичними засобами неоднорідна, у ній можна виділяти принаймні два рівні: категоризація словом і категоризація семантичним полем. Будучи тісно пов'язаними між собою, зазначені рівні розрізняються ступенем узагальнення й абстрагування в процесі категоризації дійсності та знань про неї. Узагальнені типізовані структури, які репрезентують семантичні поля, за Ч. Філмором, становлять “контрастивні множини”, “таксономії”, “партонімії”, “парадигми”, “цикли”, “ланцюжки”, “сітки” і “фрейми” [31]. Серед цих структур вільно співіснують ті семантичні поля, які виділені як “класичні парадигми” і встановлені за традиційними параметрами, а також ті, які сформувались недавно в рамках когнітивного підходу до мови, що суголосне міркуванню Г. Вежбицької про помилковість протиставлення у семантичних студіях “класичного” і “когнітологічного”, “прототипного” підходів. “Їх протиставляють, як правило, для того щоб оголосити класичний підхід хибним, а прототипічний істинним. Таке протиставлення двох підходів нічого не може дати лінгвістичній науці. Ми потребуємо синтезу двох традицій, а не переваги однієї на шкоду іншій. У семантичному аналізі є, звичайно, місце для прототипів, але є місце і для інваріантів – одне не виключає іншого” [2, с. 201].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адмони В. Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики / В. Г. Адмони. – Ленинград : Наука Ленинградское отделение, 1988. – 240 с.

2. *Вежбицкая А.* Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
3. *Виноградов В. В.* Русский язык (грамматическое учение о слове) / В. В. Виноградов / Издание второе. – М. : Высшая школа, 1972. – 614 с.
4. *Виноградов В. В.* Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии / В. В. Виноградов // Виноградов В. В. Избранные труды: Исследования по русской грамматике. – М. : Наука, 1975. – С. 166–220.
5. *Виноградов В. В.* Учение академика А. А. Шахматова о грамматических формах слов и о частях речи в современном русском языке / В. В. Виноградов // Виноградов В. В. Избранные труды: Исследования по русской грамматике. – М. : Наука, 1975. – С. 420–440.
6. *Вихованець І.* Теоретична граматики сучасної української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська. – К. : Університетське вид-во “Пульсари”, 2004. – 398 с.
7. *Гухман М. М.* Грамматическая категория и структура парадигм // Исследования по общей теории грамматики. – М. : Наука, 1968. – С. 117–174.
8. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ “ВКФ “БАО”, 2011. – 992 с.
9. Из трудов А. А. Шахматова по современному русскому языку (учение о частях речи). – М. : Учпедгиз, 1952. – 272 с.
10. *Караулов Ю. Н.* Общая и русская идеография / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
11. *Кацнельсон С. Д.* Общее и типологическое языкознание / С. Д. Кацнельсон. – Ленинград : Изд-во “Наука” Ленинградское отделение, 1986. – 298 с.
12. *Ковалик І. І.* Про лінгвальні категоріальні значення, їх властивості і види / Іван Ковалик // Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства : Вибрані праці. – Частина II / Упорядник З. Терлак. – Львів ; Івано-Франківськ, 2008. – С. 171–176.
13. *Ковалик І. І.* Теоретичні питання граматики / Іван Ковалик // Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства : Вибрані праці. – Частина II / Упорядник З. Терлак. – Львів ; Івано-Франківськ, 2008. – С. 82–109.
14. *Кучеренко І. К.* Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія, Ч. I / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київського університету, 1961. – 172 с.
15. *Лайонз Дж.* Введение в теоретическую лингвистику / Джон Лайонз. – М. : Прогресс, 1978. – 544 с.
16. *Лурия А. Р.* Язык и сознание / А. Р. Лурия. – М. : Изд-во Московского университета, 1979. – 320 с.
17. *Мамудян М.* Лингвистика / М. Мамудян. – М. : Прогресс, 1985. – 200 с.
18. *Милославский И. Г.* Морфологические категории современного русского языка / И. Г. Милославский. – М. : Просвещение, 1981. – 254 с.
19. *Мірченко М. В.* Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.

20. Мучник И. П. Грамматические категории глагола и имени в современном русском литературном языке / И. П. Мучник. – М. : Наука, 1971. – 298 с.
21. Никитевич В. М. Грамматические категории в современном русском языке / В. М. Никитевич. – М. : Учпедгиз, 1963. – 246 с.
22. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
23. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике / А. А. Потебня. – Т. I–II. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1958. – 536 с.
24. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Б. А. Серебrenников, Е. С. Кубрякова, В. И. Постовалова и др. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
25. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1988. – 236 с.
26. Русская грамматика / Гл. ред. Н. Ю. Шведова. – Т. I. – М. : Наука, 1980. – 784 с.
27. Русская грамматика / Гл. ред. Н. Ю. Шведова. – Т. II. – М. : Наука, 1980. – 710 с.
28. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / Відп. ред В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1969. – 584 с.
29. Типология грамматических категорий: Мещаниновские чтения. – М. : Наука, 1975. – 220 с.
30. Уфимцева А. А. Лексическое значение: Принципы семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
31. Филлмор Ч. Дж. Об организации семантической информации в словаре / Ч. Дж. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 14. – М. : Прогресс, 1983. – С. 23–60.
32. Шахматов А. А. Историческая морфология русского языка / А. А. Шахматов. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства просвещения РСФСР, 1957. – 400 с.
33. Щерба Л. В. О служебном и самостоятельном значении грамматики как учебного предмета / Л. В. Щерба // Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. – М. : Учпедгиз, 1957. – С. 11–20.
34. Щерба Л. В. О частях речи в русском языке / Л. В. Щерба // Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – Ленинград : Наука, 1974. – С. 77–100.
35. Щур Г. С. Теория поля в лингвистике / Г. С. Щур. – М. : Наука, 1974. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12. 2011
доопрацьована 26. 01. 2012
прийнята до друку 10. 02. 2012

GRAMMATICAL AND LEXICAL-SEMANTIC CATEGORIES IN THE CATEGORIZATION OF REALITY

Bohdan Greshchuk

*Precarpathian Vasyl Stefanyk National University,
Department of Ukrainian language,
Shevchenko Str., 57/310, 76025, Ivano-Frankivsk, Ukraine,
phone: (0342) 59 60 08; (0342) 59 60 02*

The categorization of the world and knowledge about it by grammatical, lexical-semantic categories are regarded in the article. Views of linguists on the nature of grammatical and lexical-semantic categories in their relationship and their role in forming of conceptual and world language map are analysed in the article.

Key words: categorization of reality, grammatical category, lexical-semantic category, world conceptual map, world language map.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ И ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ КАТЕГОРИИ В КАТЕГОРИЗАЦИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ

Богдан Грещук

*Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника,
кафедра украинского языка,
ул. Шевченко, 57/310, 76025, г. Ивано-Франкивск, Украина
тел. (0342) 59 60 08; (0342) 59 60 02*

В статье рассмотрена категоризация мира и знаний о нем грамматическими и лексико-семантическими категориями. Проанализированы взгляды языковедов на природу грамматических и лексико-семантических категорий в их взаимосвязи и их роль в формировании концептуальной и языковой картин мира.

Ключевые слова: категоризация действительности, грамматическая категория, лексико-семантическая категория, концептуальная картина мира, языковая картина мира.